

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК УМОВА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ФАХІВЦЯ

У статті здійснюється аналіз на основі психолого-педагогічної літератури креативності як умови самореалізації особистості, визначені ідеї та думки з приводу педагогічної творчості, особливостей творчої самореалізації в процесі професійно-педагогічної діяльності. Для аналізу було розглянуто наукові підходи щодо визначення сутності явища креативності (концепція редукції творчості до інтелекту, концепція креативності Дж. Гілфорда і Е. П. Торренса, концепція креативності М. Воллаха і Н. Когана, концепція креативності А. Медника, «теорія інвестування» Р. Стернберга і Д. Лаверта), розуміння креативності як умови психічного балансу і самоактуалізації особистості (А. Маслоу, К. Роджерс, Д. О. Леонт'єв, О. Ф. Лосєв, В. А. Петровський) та як професійно значущої характеристики особистісної зрілості фахівця.

Ключові слова: креативність, творчість, самореалізація, самоактуалізація, творчий потенціал, готовність до творчості.

В статті здійснюється аналіз креативності на основі психолого-педагогічної літератури як умови самореалізації особистості, визначені ідеї та думки з приводу педагогічної творчості, особливостей творчої самореалізації в процесі професійно-педагогічної діяльності. Для аналізу були досліджені наукові підходи до визначення сутності явища креативності (концепція редукції творчості до інтелекту, концепція креативності Дж. Гілфорда і Е. П. Торренса, концепція креативності М. Воллаха і Н. Когана, концепція креативності А. Медника, «теорія інвестування» Р. Стернберга і Д. Лаверта), розуміння креативності як умови психічного балансу і самоактуалізації особистості (А. Маслоу, К. Роджерс, Д. А. Леонт'єв, А. Ф. Лосєв, В. А. Петровський) і як професійно значущої характеристики особистісної зрілості фахівця.

Ключевые слова: креативность, творчество, самореализация, самоактуализация, творческий потенциал, готовность к творчеству.

Сьогодні, в умовах стрімкого інформаційного розвитку в усіх сферах суспільства постала потреба в творчій, ініціативній особистості, яка не лише буде спроможна віднайти своє місце в сучасному складному світі, але й сприяти його вдосконаленню. Виховати таку особистість може педагог, який має високу самооцінку, є активним, здатним до постійного саморозвитку і самовдосконалення. Це фахівець, що перебуває в творчому пошуку, продукує оригінальні ідеї, приймає нестандартні рішення

у розв'язанні педагогічних проблем, уникає рутинних шляхів мислення й поведінки, адаптивно реагує на необхідність у нових підходах і нових продуктах, дослідник, здатний перебудувати свою діяльність відповідно до змін і вимог суспільства. Всі вищепописані властивості входять у структуру поняття «креативність».

У психолого-педагогічних дослідженнях зосереджено увагу на аналізі креативності як когнітивного показника (Дж. Гілфорд, Е. П. Торренс, А. Ротенберг, М. Рорбах, Р. Мей, С. Мідник, М. А. Холодна), особистісної властивості (К. Тейлор, К. Кокс, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. В. Шавиніна), синтетичного утворення (Дж. Рензулли, Р. Стернберг, С. Каплан, К. Хеллер, Д. Б. Богоявленська, Е. Л. Яковлева). Введення в український науковий обіг терміна «креативність» під впливом зарубіжних досліджень проблем даного явища з другої половини ХХ століття сприяло виокремленню самостійної галузі дослідження особистісного аспекту творчості, у яких його визначають як творчі здібності, що виявляються в різних видах психічної діяльності людини, і характеризують особистість у цілому або її окремі сторони, а також продукти діяльності, процес їх створення. Існує багато досліджень, спрямованих на обґрунтування креативності, творчої активності (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, І. П. Волков, О. М. Леонт'єв, В. О. Моляко), критеріїв креативності (Дж. Гілфорд, О. К. Тихомиров, В. П. Зінченко), структури творчості (Г. Сельє, Г. Уоллес), етапів творчого процесу (Ж. Адамар, Я. О. Пономар'єв, Г. Уоллес), механізмів творчості (Я. О. Пономар'єв, Л. А. Говорова, О. К. Тихомиров), розкриття творчих здібностей студентів під час навчання та їх спрямування на професійну самореалізацію (С. Рубінштейн, К. Абульханова-Славська, Е. Ільєнков).

Не зважаючи на велику кількість досліджень, проблема креативності в контексті самореалізації в умовах професійної діяльності, формування педагогічної майстерності вчителя залишається недостатньо вивченою. У зв'язку з цим виникає необхідність проведення теоретичного дослідження особливостей креативності як окремого явища, так і як умови самореалізації особистості. При цьому важливим також є і аналіз таких понять, як «творчий потенціал» та «готовність до творчості». Доцільність розгляду зазначених характеристик зумовлюється тим, що, як показують психолого-педагогічні дослідження, потенціал є особливою сукупністю можливостей, умінь і навичок, які значною мірою впливають на внутрішню готовність особистості в творчому становленні [4, с. 360], а між станом готовності

та ефективністю педагогічної діяльності, а отже, і професійною самореалізацією педагога, існує зв'язок [5, С. 29].

Креативність визначають як здатність особистості до творчості, нестандартного і оригінального мислення і поведінки, що проявляються в різних сферах її активності. В останні роки цей термін набув в психології великого значення. У науковій літературі є різні погляди з приводу сутності цього явища. Розглянемо основні з них.

Прихильники концепції редукції творчості до інтелекту креативність включають до компонентів загальної розумової обдарованості. Вони опираються здебільшого на результати емпіричних досліджень Л. Термена та К. Кокс, які, використовуючи шкалу Стенфорд-Біне для оцінки інтелекту західноєвропейських знаменитостей в віці від 17 до 26 років, намагалися аналізувати їхні біографії. Висновки їхніх досліджень показали, що креативні люди ще в ранньому дитинстві відносяться до розумово обдарованих. Проте на одержання результатів у ході дослідження впливало врахування не тільки інтелектуальних, а і творчих досягнень, що ставить під сумнів їх достовірність. Крім того, висновки Каліфорнійського лонгітюдного дослідження дітей у віці від 8 до 12 років Л. Термена виявилися теж неоднозначними. Вони показали, що ні один з досліджуваних з високим IQ в дитинстві не проявив себе творчо в дорослому віці в області науки, літератури, мистецтва тощо. Спільним для всієї групи, що брала участь в Каліфорнійському експерименті, виявився високий соціальний статус. Отже, високий рівень інтелекту впливає на успішну адаптацію в суспільстві, проте не є показником творчих досягнень.

Згідно концепції креативності Дж. Гілфорда і Е. П. Торренса креативність визначається як універсальна здатність. Дж. Гілфорд виділив два типи мислення: конвергентне реалізується людиною в випадках необхідності знайти єдине правильне рішення для вирішення поставленого завдання, дивергентне – коли вирішення завдання допускає прийняття кількох варіантів рішень. На основі типу мислення часто здійснюються вирішення проблем, наслідки якого часто носять несподіваний і оригінальний характер. Саме тому Дж. Гілфорд операцію дивергенції вважає основою креативності як загальної творчої здібності. У зв'язку з цим він виділяє чотири критерії дивергентного мислення: 1) оригінальність – здатність продукувати окремі асоціації, незвичайні відповіді; 2) семантична гнучкість – здатність виявляти основну властивість об'єкта і запропонувати новий спосіб використання; 3) образна адаптивна гнучкість – здатність змінювати

форму стимулу таким чином, щоб побачити в ньому нові ознаки та можливості для використання; 4) семантична спонтанна гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї в нестандартних ситуаціях.

Напрямок досліджень, розпочатий Дж. Гілфордом, найбільш послідовно був продовжений П. Торренсом. В основі його робіт лежить припущення про те, що процеси, які ставляться до рішення проблемної ситуації – від виявлення проблеми до повідомлення про її рішення – мають пряме відношення до креативності. Саме це визначення свідчить про те, що П. Торренс включає в число креативності не тільки специфічні для неї феномени (наприклад, формулювання гіпотез), а й ті особливості, які безпосередньо пов'язані з інтелектом (наприклад, перевірку гіпотез). Значить, перетинання інтелекту й креативності виявлялися й при експериментальному дослідженні характеристик креативності, виділених Е. П. Торренсом – швидкості, гнучкості, оригінальності і розробленості. Згідно концепції «інтелектуального порогу» Е. П. Торренса, якщо IQ нижче 115-120, то інтелект і креативність створюють єдиний фактор, при $IQ > 120$, творча здібність постає незалежною величиною. Тобто, за дослідником, немає креативів з низьким інтелектом, але є інтелектуали з низькою креативністю.

Концепція М. Воллаха і Н. Когана піддає критиці погляди Дж. Гілфорда, Е. П. Торренса та їхніх послідовників. При цьому найбільші сумніви виражають з приводу достовірності результатів досліджень креативності за допомогою моделей вимірювання інтелекту. При вивченні креативності, вважають вони, недопустимим є і обмеження часу, створення атмосфери змагання, визначення єдиної правильної відповіді. У виявленні творчих здібностей, навпаки, необхідні звичайні життєві умови, які забезпечують досліджуваному вільний доступ до необхідних для виконання творчої діяльності ресурсів та інформації. Дослідження креативності мають також і виключати мотивацію досягнення, змагальну мотивацію і мотивацію соціального одобрення, оскільки вони блокують самоактуалізацію особистості, тим самим перешкоджаючи максимальному виявленню її можливостей. Досліджуючи дітей 11-12 років з різним рівнем інтелекту та креативності, М. Воллах та Н. Коган виділили чотири групи досліджуваних, які відрізнялися способами адаптації до зовнішніх умов і вирішення життєвих проблем. Діти з високим інтелектом і високою креативністю володіли впевненістю в своїх здібностях, ініціативністю, адекватним рівнем самооцінки, незалежністю в своїх судженнях та діях, хорошою пристосова-

ністю до умов навколишнього середовища. Для дітей з високим інтелектом і низькою креативністю виявилися характерними прагнення до успішної навчальної діяльності та уникнення невдач, стриманість в стосунках з однолітками. У дітей з низьким рівнем інтелекту, але високим рівнем креативності спостерігалися тривожність, невпевненість у власних можливостях, нездатність пристосовуватися до вимог оточення. Дітям з низьким інтелектом та креативністю, поряд з неуспішністю в навчанні та низьким рівнем предметних здібностей, властиві комунікабельність, відкритість у стосунках, адекватна самооцінка. Отже, підхід М. Воллаха та Н. Когана дозволяє по-іншому розглядати проблему взаємозв'язку між креативністю та інтелектом.

Концепція А. Медника лежить в основі тесту RAT (метод віддалених асоціацій). Автор підходу вважає, що не тільки дивергентний, а й конвергентний тип мислення бере участь в творчому процесі. Дивергентне мислення реалізується в різних напрямках семантичного простору, не торкаючись самого змісту проблеми, в той час як конвергентне пов'язує всі елементи семантичного простору, знаходячи єдиновірну їх композицію, яка описує вирішення певної проблеми. За А. Медником, чим з більш віддалених областей беруться елементи проблеми, тим більш креативним буде її вирішення.

«Теорія інвестування» Р. Стернберга, Д. Лаверта, за якою креативною визнається особистість, яка, всупереч протидії та нерозумінню оточення, здатна відстоювати невідомі, невизнані ідеї. Р. Стернберг стверджує, що людина може реалізувати свій творчий потенціал у двох випадках: якщо вона висловлює ідеї передчасно і якщо вона не виносить ідеї на обговорення занадто довго, коли ідея стає очевидною для оточення. Згідно зі Р. Стернбергом, інтелект бере участь у вирішенні нових завдань і автоматизації дій. Стосовно зовнішнього світу інтелектуальна поведінка може виражатися в адаптації, виборі типу зовнішнього середовища або її перетворенні. Якщо особистість реалізує третій тип відносин, то при цьому вона виявляє творчу поведінку. На думку дослідника, інтелектуальні здібності, поряд з навколишнім середовищем, мотивацією, індивідуальністю, стилем мислення й знаннями є джерелами креативності. Особливо важливими він вважає три інтелектуальні здібності: синтетичну здатність бачити проблему по новому й переборювати межі буденної свідомості, аналітичну здатність розпізнавати ідеї, варті подальшої обробки й здатність переконувати інших у цінності певної ідеї. При цьому важливим є поєднання цих трьох здібностей, оскільки аналітична здатність,

що використовується без наявності двох інших, призводить до потужного критичного, але не креативного мислення. Синтетична здатність при відсутності інших призводить до породження нових ідей, які, не будучи піддані досконалим дослідженням, необхідні для того, щоб оцінити перспективні ідеї та змусити ідею працювати. За допомогою практичних здібностей, не підкріплених іншими двома, можуть прийматися оточенням ідеї, які є безперспективними, але подані нестандартно, яскраво. З точки зору Р. Стернберга, креативність включає також здатність до розумного ризику, готовність долати перешкоди та протистояти думці навколишніх, внутрішню мотивацію, толерантність до невизначеності, наявність творчого середовища [1, с. 656].

Найбільш розгорнутим визнається розуміння самореалізації та креативності у її структурі в гуманістичній парадигмі психологічної науки, де креативний потенціал розглядають як природну тенденцію до особистісного балансу, психічного здоров'я й самоактуалізації. Початок такого розуміння закладено в працях А. Адлера, А. Маслоу, Д. Франкла, Г. Олпорта, К. Роджерса.

У вітчизняній літературі поняття «самореалізація» пов'язують з працями В. М. Бехтерева, Б. Г. Ананьєва, М. В. Гінзбурга, С. Л. Рубінштейна, Д. О. Леонтьєва. Як і в зарубіжних концепціях, його ототожнюють з поняттями «самоактуалізація», а також з «саморозвитком», «особистісним становленням», «самовдосконаленням» [3, с. 523]. Всі ці синоніми аналізують реалізацію внутрішнього (С. Л. Рубінштейн), повну реалізацію справжніх можливостей (К. Хорні), істинного самовираження (Ф. Перлз), найбільш повного виявлення і розвитку своїх здатностей (К. Роджерс), самоактуалізуючу особистість (А. Маслоу), реалізацію власних зусиль людини, можливостей розвитку «Я» (тлумачення в Оксфордському словнику [1, с. 656]). Отже, під таким тлумаченням розуміємо виявлення і використання творчого потенціалу, креативних здібностей.

Важлива роль у дослідженні проблеми взаємозв'язку креативності та самореалізації належить А. Маслоу. Саме він увів критерій успішності для оцінки ступеня самоактуалізації як зовнішнього прояву креативних процесів. В своїй теорії ієрархії потреб, яку називають «пірамідою Маслоу» він розділяє потреби людини на п'ять основних рівнів за ієрархічним принципом, який означає, що індивід при задоволенні своїх потреб рухається від нижчого рівня до вищого. Основними являються фізіологічні потреби. Якщо людина відчуває спрагу чи голод, то її увага сконцентрована на задоволенні саме цих основних потреб. Наступна

за важливістю – потреба в безпеці, яка включає в себе відчуття безпеки і стабільності. Коли задоволені фізіологічні потреби і потреба в безпеці, людина прагне до досягнення вищого рівня – задоволення потреби в приналежності і любові, а далі – до самоповаги і поваги зі сторони оточення. Тільки після того, як ці чотири групи (фізіологічні, безпека, любов і повага) задоволені людина прагне самоактуалізуватися.

За Маслоу, в самоактуалізації особистість проявляє інтегрованість. Завдяки самореалізації вона стає більш відкритою досвіду, досконалою і спонтанною, трансцендентною і незалежною від нижчих потреб і відкриває свої можливості, близькі до сутності її буття. Тут креативність є однією із важливих характеристик самоактуалізації. При цьому він не виділяв її як окрему властивість особистості. Для нього проблема креативності – це проблема креативної особистості, а не продуктів творчої діяльності чи поведінки. Тобто креативність творчої особистості повинна проявлятися у всьому: сприйнятті людини, її поглядах, відношеннях, установках, поведінці тощо. Отже, за А. Маслоу, концепція креативності та концепція здорової, самоактуалізуючої особистості наближуються одна до одної і, можливо, колись вони зіллються в єдине явище.

Ідея про творчість і самоактуалізацію людини, що творить людське в людині, була реалізована в працях К. Роджерса. Фундаментальне поняття в його теорії – “Я-концепція” або “Самість”, обумовлена як гештальт, що складається зі сприйняття себе та своїх взаємин з іншими людьми, а також з цінностей «Я». Я-концепція включає не тільки сприйняття себе реального, але також і уявлення себе такою, якою би людина хотіла бути (Я-ідеальне). Незважаючи на те, що «Я» людини постійно змінюється в результаті досвіду, воно завжди зберігає якості цілісного гештальта, тобто поняття людини про себе саму залишається відносно постійним. Іншим поняттям в концепції К. Роджерса є «тенденція до самоактуалізації», яку автор вважає основним центром, що виступає в ролі мотиваційного конструкта і на якому зосереджені всі інші спонукання і прагнення. З одного боку, вона спрямована на зниження напруги, на збереження життєвих процесів і досягнення комфорту, спокою, а з іншого – на підвищення напруги внаслідок потреби розвиватися і вдосконалюватися, досягти Я-ідеального.

Як було зазначено, тенденція до самоактуалізації є центральним мотивом, на якому сфокусовані інші прагнення. Головними серед них є потреба в позитивній увазі та позитивній увазі до себе, які розвиваються в ранньому дитинстві, тому вважають-

ся вторинними або набутими. Потреба в позитивній увазі відноситься до відчуття задоволення від схвалення з боку інших людей, і до фрустрації від несхвалення. Потреба в позитивній увазі до себе виражає задоволення людини при схваленні і незадоволення при несхваленні самого себе. Так, якщо дитина отримує від значимих інших повне прийняття і повагу (безумовну позитивну увагу), тоді у неї формується Я-концепція, яка відповідає всім вродженим потенційним можливостям. Але якщо дитина стикається з прийняттям одних і відхиленням інших форм поведінки, тоді її Я-концепція не буде відповідати вродженим потенційним можливостям, а визначатиметься соціумом. Дитина буде виробляти оціночні поняття про те, які з її дій і вчинків гідні поваги і прийняття, а які – ні (умовні цінності). У ситуації, коли поведінка людини оцінюється як негідна, виникає тривога, яка призводить до захисного витіснення зі свідомості чи спотворення, невідповідності між реальною поведінкою та ідеальними зразками.

Погляди К. Роджерса дають змогу говорити про те, що самоактуалізація – це реалізації власного потенціалу з метою досягнення повноцінного функціонування. Це не кінцевий стан досконалості, а постійний процес упродовж всього життя, оскільки у людини завжди залишаються таланти для самовдосконалення.

При аналізі проблеми креативності в контексті самореалізації доцільно спиратися і на концепції вітчизняних дослідників. Особливо цінним для визначення ролі творчості педагога в його професійному становленні є визначення Д. О. Леонтьєва. «В основі прагнення людини до самореалізації лежить не завжди усвідомлене прагнення до безсмертя, яке може усвідомлюватися в різних формах, як прагнення підвищити знання, покращити умови життя людей, передати іншим знання та досвід, відкрити людям сенс тощо». Під таким тлумаченням можна розуміти діяльність учителя, який безперервно впливає на своїх вихованців, передаючи їм свої інтелектуальні та творчі здобутки. Такий же смисл вбачається у визначенні О. Ф. Лосева, який зазначає: «Особистість, якщо вона є, взагалі мислиться завжди і незмінно спливаючою і діючою». В концепції В. А. Петровського, згідно його теорії, за допомогою «особистісних внесків» реалізується професійне прагнення педагога – втілення якомога більше своїх знань і досвіду в особистості свого учня [6, с. 523].

Про креативність у руслі професійної самореалізації дізнаємося з праць вітчизняних дослідників (О. В. Лобода, Я. Чаплак, І. Солійчук, Н. В. Чепелева, Н. І. Пов'якель, А. К. Маркова, Л. Н. Мітіна, П. П. Горностай). О.В. Лобода вважає, що креатив-

ність – особистісно значуща соціальна якість, яка допомагає здійснювати «самобудівництво». За її словами креативність є властивістю не пізнавальних процесів, а характеризує найвищі можливості людини до повноцінної самореалізації в усіх сферах її життєдіяльності, серед яких професійну сферу більшість вчених визначають як провідну для самореалізації особистості [2, С. 61]. Так, згідно особистісно-діяльній концепції Г. Костюка, гармонійний розвиток особистості й продуктивність професійної діяльності пов'язані з проблемою гармонійної й творчої цілісності, суб'єктивного та об'єктивного формування образу професіонала.

Реалізація творчого потенціалу пов'язана з механізмами внутрішньої активності особистості, продуктивністю пізнавальних процесів і проявами креативності. Від творчого потенціалу залежить рівень креативної самореалізації. Тобто, як динамічна структура включає в себе комплекс креативних здібностей, що проявляються в творчій діяльності і комплекс психічних новоутворень особистості протягом всього її розвитку. Серед показників творчого потенціалу можна виділити гнучкість, чутливість до проблем, спонтанність, відкритість. Д. Леві розглядає цю характеристику як почуття нового, систему знань, переконань, якими визначається і регулюється позиція індивіда, як високий ступінь розвитку мислення, його гнучкості, готовність швидко змінювати прийоми дій відповідно до нових умов. В. О. Моляко визначає творчий потенціал як «ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому» [6, с. 320]. Розглядаючи таке тлумачення, можна сказати, що творча людина потенційно здатна до творчості. Подібною є думка Г. А. Готової, яка творчий потенціал ототожнює з потенційною креативністю, що ще не є цілком виявленою та актуалізованою.

Прихильники когнітивного підходу потенціал до творчої діяльності трактують дещо по-іншому. Одними з них є Т. Г. Браже і Ю. М. Кулюткін, які розглядають таку властивість як високий ступінь розвитку мислення, його гнучкість, оригінальність, здатність швидко змінювати прийоми дії відповідно до нових умов діяльності. Ще одним прикладом подібних поглядів вважається думка К. О. Гуськова, який творчий потенціал співвідносить з когнітивною характеристикою, що пов'язана з особливостями творчого мислення і виявлення якого залежить від умов, в яких знаходиться особистість. Проте, зводячи творчий потенціал лише до когнітивної креативності (образної і вербальної), у підході відсутнє врахування інших властивостей особистості.

Саме тому, особливо цінним для аналізу креативності є новий підхід пояснення сутності творчого потенціалу Д. Б. Богоявленської. Згідно її поглядів, основними компонентами цього явища є як інтелектуальні (загальні розумові здібності), так і не інтелектуальні (мотиваційні) структури розумової діяльності. Такі висновки зроблені на основі отриманих результатів дослідження творчого потенціалу за допомогою її власної методики «Креативного поля», які підтверджують припущення про єдність когнітивних та афективних показників в творчому становленні особистості.

Описані концепції дають змогу стверджувати, що творчий потенціал не вичерпується тільки наявністю інтелектуальної активності людини, за рахунок якої може відбуватися проникнення в сутність явища, постановка і вирішення нових нестандартних проблем. Тобто, крім визначення цього поняття, слід враховувати афективні показники (цілеспрямованість, енергійність, готовність до продукування нових ідей, здатність приймати блискавичні творчі рішення тощо). Як визначено О. В. Лободою – це «не просто сукупність індивідуальних творчих якостей особистості, а цілісна динамічна система; інтегральна характеристика психічних можливостей людини, особливостей її самореалізації» [2, С. 64]. В підтвердження такого визначення дослідник у своїй праці наводить як приклад актуального сьогодні в психології багатофакторний підхід дослідження творчого потенціалу особистості, згідно з яким він залежить від чотирьох груп факторів: когнітивних (інтелект, знання), конативних (когнітивний стиль, особистісні риси, мотивація), емоційних (позитивні, негативні, нейтральні емоції), факторів середовища [2, С. 61].

Проте однієї наявності творчого потенціалу недостатньо для майстерного виконання особистістю своїх професійних обов'язків. Необхідне прагнення його реалізувати. Під прагненням будемо розуміти «готовність», яка у наукових джерелах визначається як активно-діяльнісний стан особистості, установку на певну поведінку, змобілізованість сил на виконання завдання. Найбільш доцільними критеріями, за допомогою яких визначається готовність педагога до творчої діяльності вважається когнітивний, мотиваційний та операційний компоненти, які зумовлені рівнем загальних і спеціальних знань вчителя, особистісною спрямованістю та практичними вміннями. Особливе місце у цій структурі займають креативні здібності. Стверджувати вищесказане дає змогу огляд психолого-педагогічної літератури з проблем дослідження та розуміння дослідниками поняття «пе-

дагогічна творчість», «готовність до педагогічної творчості». За А. К. Марковою це – готовність до новаторства, до пошуку і знаходження принципово нових, раніше відсутніх і не відображених в літературі задач, способів і прийомів діяльності; це здатність до відкриття вже відомого в науці і практичній діяльності поєднання методів, прийомів та умов їх використання, яка виникає в результаті сформованості дивергентного мислення [4, с. 360]. В. А. Кан-Калик визначає це явище як готовність до діяльності спрямованої на постійне розв'язання нескінченного ряду навчально-виховних задач при частій зміні обставин. Всі ці властивості, вказані дослідниками як необхідні умови педагогічної творчості, і характеризують явище креативності.

Для обґрунтування необхідності креативних здібностей у структурі готовності до творчого виконання педагогічної діяльності також доцільним є аналіз моделі професійного становлення професійної діяльності Л. М. Мітіної, яка виділяє адаптивну модель, що характеризує підпорядкованість людиною своєї праці зовнішнім обставинам за допомогою вирішення професійних завдань через виконання алгоритмів досягнення певних цілей та модель професійного розвитку, властивістю якої є перетворення особистістю власної праці на новий, оригінальний кінцевий результат, долаючи визначені правила, норми, стереотипи [5, С. 28–30]. Остання модель нагадує трактування стадії суперпрофесіоналізму А. К. Маркової, що включає наступні етапи: вільне оволодіння професією у формі творчості завдяки збагаченню різноманітності та підвищення якості своєї професійної діяльності особистими творчими внесками; творче самопроекування себе як особистості професіонала через формування особистістю в себе тих психологічних та професійних якостей, які є важливими для самовдосконалення і вдосконалення своєї діяльності; досягнення вершин педагогічної майстерності, найповніший вияв і розвиток своїх можливостей і здібностей [4, с. 360].

Висновки. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури з приводу дослідження креативності можна сформулювати основні положення щодо сутності та ролі цього явища в контексті самореалізації особистості:

1. Креативність – це інтегральна сукупність властивостей особистості, що забезпечує її входження в творчий процес.
2. Самореалізація особистості є безперервним процесом використання своїх можливостей, серед яких значне місце займають креативні здібності, здатність ефективно реалізовувати творчий потенціал в усіх сферах життєдіяльності.

3. Потенційна здатність до педагогічної творчості не може бути реалізована без наявності у вчителя готовності до ефективного застосування своїх креативних здібностей, без «прагнення залишити максимум «особистісних внесків» в особистостях учнів.

Список використаних джерел

1. Дружинин В. Н. Психология: Учебник для гуманитарных вузов. 2-е изд. / В.Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2009. – 656 с.
2. Лобода О. В. Креативність як основа психічного здоров'я особистості / О. В. Лобода // Наука і освіта. – 2010. – №3. – С. 61-64.
3. Максименко С. Д. Общая психология / С. Д. Максименко. – Изд-во: Рефл-Бук, 2004. – 523 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : 2001. – 360 с.
5. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л. М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. – №4. – С. 28–30.
6. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В. О. Моляко. – Житомир.: Рута, 2006. – 320 с.

The article deals with the analysis of creativity as the condition of personality self-realization based on psychological and pedagogical literature. The author determines the ideas and thoughts concerning pedagogical creation, special features of self-realization in the process of professional pedagogical activity. For the analysis the scientific approaches to defining the essence of the phenomenon of creativity were reviewed (the concept of creativity reduction to intelligence, J. Guilford and E. Torrens creativity concept, M. Wollach and N. Kogan creativity concept, A. Mednyk creativity concept, R. Sternberg and D. Lavert «theory of investment»), the understanding of the creativity as a condition of mental balance and personality self-actualization (A. Maslow, K. Rogers, A. Losev, V. Petrovsky) and as professionally meaningful characteristics of a personal mature specialist.

The analysis of potential creativity concepts (V. Molyako, D. Bogoyavlenska, K. Gusyikova, G. Glotova) defining ideas about readiness for professional work (A. Markova, V. Kan-Kalyk, L. Mityina) is performed. The creativity is determined to be a set of personality features, allowing its entry into the creative process and in accordance with the requirements of a modern society is a factor in teacher professional fulfillment. The creativity can not be effectively implemented without a teacher's readiness to use their creative abilities.

Keywords: creativity, creation, self-realization, self-actualization, creative potential, readiness for creation.

Отримано: 11.01.2013 р.